

Новија поезија америчких црнаца

Ако је мисаони круг савремених америчких црначких песника невелик, песничка средства ограничена, а израз сведен само на „најнужније емоције“ — то не значи никако да је и њихов таленат непостојан, а још мање да се поезијом бави тек незнатан број. Напротив! Баш као што је црна кожа данас синоним за врхунце у професионалном боксу, или неким атлетским гранама, тако и гордо срце црних песника, почев од анонимних певача духовних песама или оног првог оригиналног црног америчког песника који се огласио још пре два века, Џупитера Хамона, вазда одржава непрекидну тензију својих богатих, непновљивих ритмова. Многобројни велики бели песници, а међу њима и Вилјем Блејк, Херман Мелвил, Витмен, Карл Сандберг, Вочел Линдзи, Рендел Церел, Џемс Дики и др. великодушно су дотакли проблематику Црнаца, али и поред свега, нису успевали да певају **њих саме**, да проживе ону специфичну носталгију и изразе њихову непомирљивост. Из дана у дан све је више оних који певуше или истински певају из дубине свог поробљеног бића. Сведоци смо изузетно велике песничке продукције америчких Црнаца. Преко тридесет великих званичних издавачких кућа штампа искључиво црне песнике. Двоструко већи је број таквих часописа. Сви ови издавачи у свом називу садрже онај обавезни придев претворен у именицу («for blacks» — „за црне“) баш као што су ту до недавна, нарочито на америчком Југу, постојале сличне ознаке на аутобусима, улазима у ресторане или поједине квартове. Посебан пример дискриминације су антологије савремене поезије. Узмимо само ону „најдемократскију“ међу њима, »The Young American Poets« („Млади амерички песници“, коју је саставио песник Пол Керол и штампао 1968. год. у Чикагу). Од педесет и три заступљена аутора свега двојица су Црнци!

Но, упркос свему томе, продорни глас црног песника се чује путем бројних појединачних збирки, часописа, антологија, грамофонских плоча, видео-трака или распрострањених вечери поезије које окупљају све веће аудиторијуме. Такође, при многим универзитетима постоје катедре за изучавање овог песништва. У оним срећнијим случајевима догоди се да понеки црни песник, као што је то било

случај са Гвендолин Брукс 1950. године, добије високо признање за своје стваралаштво, Пулицерову награду, или да, попут Ленгстона Хјуза, постане популарнији и од многих најпознатијих белих песника. Последњих деценија, у којима се намножило изузетно много вредних имена црних песника извесну селекцију предузеле су многобројне антологије. Међутим, колико су ове антологије ствар тренутка, најбоље показује то што сваки наредни и „крајњи“ избор изоставља готово сва имена која је обухватила предходна селекција. Но, добра страна оваквих антологија је свакако што указују на увек нове, дотле незалажене песничке појаве!

Прва асоцијација (а не бих рекао да увек и остаје само прва и почетна) у вези с црним песницима уопште, је она разлика, социјална, психолошка и етнографска, проузрокована бојом њихове коже. Или како о томе сажето каже Рон Каренга: „Чињеница да смо црни је наша условљена реалност“. Рђава савест нас белаца већ унапред очекује од сваког црног песника презир, проврку, оптужбу. Као да њихова кожа својом бојом отелотворује само наличје слободе. Или смо одиста спремни, уживајући у стиховима једног црног ствараоца, да сметнемо с ума његово расно и друштвено порекло?! О горкој иронији двојне судбине једног таквог ствараоца, и на другој страни читаоца „у неизмерној магли расе“, најпластичније говори истакнута црначка песникиња Гвендолин Брукс: Кад у неком сонету црни песник описује пролазност сликом клишних капи или златним исијавањем сунца — белом читаоцу ће се увек причињавати да су уместо капи у питању, уствари, сузе, а уместо тог садашњег злата сунца архетипско сећање на настанак проклетства наше црне боје! „Постоји уврежено схватање, наводи даље Гвендолин Брукс, „да сваки црначки песник има нешто да каже. И просто с тога што је он Црнац њему је немогуће да заобиђе у свом исказу важне ствари. Само његово тело довољно говори. Његова мирна шетња низ улицу казује нешто људима. Прекор, молбу, поуку!“

Друга значајна асоцијација у вези с црним песницима односи се на природу и извор овог песништва. Несумњиво је да на њих још увек имају најснажнији утицај мелодије и ритмови у којима је садржана богата колоричност, рађајућа снага и лагодност давно напуштених огњишта Африке — читаве ризнице неразумљивих речи, уздаха, магични фолклор, баладе робова, блуз, духовне песме. Највећи број црних песника остаће заувек дужник ових плачних и пркосних тужбалица. Чињеница је, такође, да је било и песника који су своју рудиментарност покушавали да трампе за песничку традицију белаца, па чак и да пишу за њих. Тако је Филип Витлеј подражавао Попа и Драдена. У периоду тзв. Харлемске Ренесансе Коунти Кулен је стварао под утицајем Китса, а Клод Мек Кеј писао је сонете у традицији Водсворта и Милтона! Касније, у

постренесансној генерацији, значајни песници, између којих и Роберт Хајден, Мелвин Толсон или Маргарет Данер, задржавајући подлогу и корене фолклора вешто абсорбују мајсторство и технику Т. С. Елиота, Харта Крејна, Езре Паунда. Једино су, изгледа, Ленгстон Хјуз и Џин Тумер писали надахнуто и чисто користећи неискварени свакодневни говорни језик Црнаца као и насушну форму блуза.

Код песника, рођених пре три или четири деценије, налазимо изобиље свежих варијација тема из иначе стандардне „црначке библије“, песме о револуцији, љубави, недостатку сажаљења и поверења, сведочанства о друштвеном преградама, мноштво аутобиографских исповести, песме чисто лирске и описне, али и оне у којима је итекако присутна медитација. Наравно да је добар део њих обојен верски, па и с прејаком дозом фанатичних прогласа који изгарају од уверења да је „куцнуо час да се једном за свагда реше питања Црне Америке.“

Из мноштва даровитих младих песника које нам штедро нуде антологије савремене поезије америчких Црнаца, представићемо, с једном или више песама, тек седморо аутора, од којих је најстарији Тед Џоанс (1929) а најмлађи Лусила Клифтон (1943) и Ники Џовани (1943). Да не бисмо наводили обиље података о сваком песнику појединачно, сматрам да је у овој прилици вредно истаћи да је ова генерација најновијих црних песника сасвим солидно образована, свесна својих уметничких и друштвених потенцијала. Кадкад је присутна надобудна револуционарност, као што је у овим стиховима понегде неизбежан чежњив, романтични призив. Но, за већину њих важи да су богате имажинације и сензибилитета. А ретки међу њима, попут Дона Лија (такође заступљеног у овом избору) успели су да се довину моћи истинског народног песника, да „поцрне језик“, тј. да добар део њихових оригиналних израза пређе у свакодневни језик, у свакодневну употребу — при чему се често и не зна ко их је створио. Захваљујући дару управо тих песника сигурно је да се реч **црно** неће још дуго и свуда употребљавати као синоним за зло, несрећу и грљавштину. И није ли већ данас широко одомаћена и с поносом прихваћена она позната програмска и помало самозаљубљеничка изрека »Black i beautiful« („Црно је лепо“). Но, и ако та изрека буде икад злоупотребљена, могу ли због тога песници да буду и криви?!

ДОН ЛИ (1942)

ВЕЛИКА МАМА

Коначно разрешеној (без пензије)
рибања тамо нечијих туђих кућа
преостаје јој да одржава
једино тај свој најмљећи кућерак

У њеној кухињи где разговарасмо често
„Чикаго трибјун“ прострт је брижљиво уместо столњака
О мојим визитама једанпут недељно
на њему су две шоље парадајиз супе.

Тад би весело зачаврљала,
и само би на расстанку збиља затужила:

камџије су свуда ко
слова на овој новини
или
каниш ли одиста да постанеш прави писац
кад ћеш нешто написати за мене
или
има ту у кварту црња што
убијају чим неко зуцне

Којешта јој се у глави збркало око „ствари црних“
али одобрава то истицање себе и додаје:

одувек смо куповали
у дућанима за обојене,
и пошто смо се клали међу собом
бели газда није имао шта
да стахује од побуне
бацно би неколико мрвица
и без бриге даље шићарио
дуж 43 — ће улице
и сви ти црнци и галамџије револуционари
обузети зарадом
тукли су се међусобно
који ће зграбити највише

Посркали смо ситу и извињавао сам се да жури
Испраћајући ме на врата рече још:

Знам да вам је ЛУТЕР изменио толико тога,
но, ипак, сетићеш се, не беше нам никад
одвећ мяса; а кажу да то шкоди и стомаку.
Сагласни, само смо се смешили.

Пођох кроз светли снег 43-ће улице
и на углу опазих уплаканог човека
лелујао се безуспешно се качећи о поштанско сандуче
из његових сузних очију могао сам да прочитам
све речи моје матере

У шездесет осмој
још крепка и често баш у праву
има ли шта за оброк
то једе уживајући
и својим још
здравим зубима
сасвим.

ДОН ЛИ

ПРИМИТИВЦИ

Купећи нас
с обала мајчице Африке
држаше чврсто
да смо дивљи.
Но, они беху одиста ти дивљаци.
Спасавали су нас! (Од чега?)
Од радовања, наших љубави, једне од других?
Да спасе
Своје Свето писмо
за тла наша (или увод у економију)
покрштавали су нас.
Отупљивали нам душу:
Телевизијом и испегланом косом,
Ридер Дајцестом и пенушавим кремовема,
Тарзаном и Цимијем из џунгле,
половним аутима и нахереним стрљарама,
подвезицама и напалм бомбама.
Својом манијачком теоријом
о невиности оног
ко то није.
Оружје уперено
у исконе природе
називају цивилизацијом —
Довели су нас овде
да излудимо

(као што су и они)

НИКИ ЋОВАНИ (1943)

МОЈА ПЕСМА

двадесет пет ми је година
црна песникиња
пишем песму питам
црнче можеш ли ти да убијаш
ако ме убију
то неће да заустави
револуцију

узели су ми све
изгледа као да су баш знали
да је требало по мени да бубну
лишили ме телевизора
два моја прстена
комад афричког дрвореза
и два моја револвера
узму ли ми и живот
то неће да заустави револуцију

телефон ми је блокиран
пошта отварања
вратили би ме међу старе пријатеље
новим удварачима
само ако замрзим све црно
и све црнице
то неће да заустави револуцију

плашила сам се да поверим
суседи куда одлазим
нисам најављивала
никоме посете
и ако будем седела вечито
овде
то неће да заустави
револуцију

ако никад не напишем
другу песму
или кратку причу
не завршим студије
и моја кола пропадну
и мој грамофон не засвира
и ако никад не угледам
благи дан
или не окончам сасвим
ствар нас црних
то неће
да заустави
револуцију

револуција је
на улици
и било да сам ја на
петом спрату
она ће се догађати
макар и ништа ја не учинила
она ће се догађати

САХРАНА МАРТИНА ЛУТЕРА КИНГА МЛАЂЕГ

Камен надгробни тај вели
СЛОБОДАН НАЈЗАД, СЛОБОДАН НАПОКОН
Смрћу се роб само ослобађа.
Ми жудимо за слободом слободног човека
и за светом
у ком би Мартин Лутер Кинг био жив
и ненасиље проповедао.

ТЕД ЏОАНС (1929)

ТРИДЕСЕТ ОСАМ

Чујем у приземљу она ћакнута жена опет ствара
пакао
Чујем како је човек у закрченој соби цима и млати
Чујем је цичи и моли за опроштај
Чујем да сикће да нема милости
Чујем ударце по њеном лепом телу
Чујем стакларија шерпе и лонци лете
Чујем њен бег из собе
Чујем где обоје трче уза степенице
Чујем њу пред мојим вратима
Чујем и он стиже до врата
Чујем она лупа
Чујем како сад он треска њеном главом о моја врата
Чујем где се упиње да је одвуче одатле
Чујем да се дочепала кваке
Чујем суља је по степеништу
Чујем како јој глава одскаче са степеника на степеник
Чујем поново су у својој соби
Чујем врућ шамар преко њеног лица (верујем)
Чујем њен јецај — тада
Чујем страшну тишину
Чујем где он отвара најгорњу фијоку свог писаћег стола
(пиштољ калибра 38 лежи тамо)
Чујем срце ми бурно куца
Чујем кап зноја пада ми с чела
Чујем га како урла опомињао сам те
Чујем га режи глупачо опомињао сам те и сад је доцкан

РАЈМОНД ПЕТЕРСОН (1939)

КАД САМ СЕ ПРОБУДИО

*Кад се пробудих, она рече:
Мируј, не мичи се.
Сви су, рече,
мртви.*

*Ко?
Питам.*

*Свет.
Каза.*

*Биће боље да изађем,
Рекох,
Зашто,
каже,
и шта би
тине да поправиш.*

*Да видим,
рекох.*

ЛУСИЛА КЛИФТОН (1943)

САВЕТ

*дечаци
ништа вам не обећавам
али све то што заложисте
ја ћу откупити
све што покрасте
ја ћу сакрити
јер све што сам добила
је ваш нескривени грех
и да вас кријем*

*девојчице
чујте
први пут бели човек
је полетео
најбоља ствар је
да се закикоћемо
исмејемо истински и гласно
моје црне женице*

*децо
кад вас питају
зашто је ваша мати тако смешљива
реците
она је песник
без везе је тако она*

БУДЕМ ЛИ СТАЈАЛА НА ПРОЗОРУ

Будем ли стајала на прозору
у сопственој кући нага
приљубљујући своје груди окну
попут црних птица што налећу на стакло
то је зато што
се десило нешто у мом Новом Животу
и пође ли какав туђинац да ме укори
јер сам нага у кући
гола голцата на властитом прозору
опомињући ме на саблазан
сложићу се да сам га саблазнила

Богови

нек виде тамнопуто моје тело
уз окно припијено
а нек се и он позове
нек потрчи наг и он низа улице
плачући молећи
шапућући

ДОБРА ВРЕМЕНА

Тата је платио кирију
и човек из комуналног је отишао
и светлост је опет гранула
и мог стрица Бреда срећа је послужила
за цигли долар
то су била добра времена
златна времена

Мати је умесила хлеб
и Громпаз је дошао
и сви су се напили
и заиграли у кухињи
и ту запевали
ох то су била јака времена
златна времена

О децо никад не заборавите на та
добра времена

АЛИСА ВОКЕР (1940)

У Ј А Ц И

Имали су сломљене зубе
и прастаре ожилъке
али ми то нисмо примећивали
или смо мислили
такви су сви ујаци
То је било њихово
да нам дођу сваког лета
са Севера
и да кажу мом оцу
како није човек
и да расплачу
задуго мајку
за Денвером, Церси ситијем,
Филаделфијом.
То су били ујаци.
Ко зна колико
пута су се
напили
и измотавали
прерушавајући се у жене.
Тим њиховим смешним дроњцима
ми смо опет падали нећаци.
И увек су били
издашни
давали су нам
по парицу коју
кад - кад
и целу банку

Избор и превод: МОМА ДИМИЋ